

**ВИШНЕВСЬКА С. В.**

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

## СТРИЖНЕВИЙ ФЛОРИСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

У статті розглядаються лексико-семантичні та граматичні особливості стрижневого флористичного компоненту та його роль у формуванні фразеологічної одиниці.

**Ключові слова:** фразеологічна одиниця, стрижневий компонент, флористичний компонент.

В статье рассматриваются лексико-семантические и грамматические особенности стержневого флористического компонента и его роль в формировании фразеологической единицы.

**Ключевые слова:** фразеологическая единица, стержневой компонент флористический компонент.

The article deals with the lexical, semantic and grammatical peculiarities of the principal floristic component and its role in the formation of an idiom.

**Key words:** idiom, principal component, floristic component.

**Мета** дослідження – виявлення й систематизація фразеологізмів зі стрижневим флористичним компонентом в українській та італійській мовах та аналіз їхніх лексико-семантичних особливостей, враховуючи національно-культурну специфіку.

**Актуальність** теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів перекладу фразеологічних одиниць з флористичним компонентом, які, складаючи значний пласт в ідіоматичному багатстві мови, ще не були предметом спеціального вивчення у мовознавстві з урахуванням особливостей стрижневого компоненту. Також слід зауважити, що неминучий розвиток лінгвістичної науки та удосконалення адекватного методологічного інструментарію потребує поступового розширення її меж, і тому на сучасному етапі особливої актуальності набувають дослідження, які охоплюють окремі аспекти фразеології, а особливо такі як фразеологізми з флористичним компонентом.

**Об'єктом** дослідження в даній статті стали фразеологічні одиниці зі стрижневим флористичним компонентом.

Фразеологічне багатство мови було й залишається предметом вивчення та обговорення вітчизняних та зарубіжних лінгвістів протягом багатьох років. У фразеологічний склад мови зазвичай включають

досить різнорідні одиниці, залежно від більш широкого або більш вузького розуміння цього терміну. З огляду на це важливо виокремити поняття фразеологічної одиниці.

Фразеологічна одиниця – усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів [1:576].

На думку О. В. Куніна, фразеологізм – стійке сполучення лексем з повністю або частково переосмисленим значенням [2:58].

За визначенням лінгвіста і мовознавця О. В. Черданцевої, фразеологізм – це одиниця певною мірою еквівалентна слову, точніше певне поєднання лексичних та граматичних значень, що не існують самостійно, поза межами даного поєднання [3:46].

Зіставивши подані визначення, можна констатувати, що основними ознаками фразеологічної одиниці є мовна стійкість та семантична цілісність. Мовознавець О. В. Черданцева наголошує на подібності фразеологічної одиниці до слова, яка проявляється у набутті власного нового значення. О. В. Кунін допускає, що фразеологічна одиниця може мати частково переосмислене значення. На нашу думку, це пов'язано з багатоконпонентністю, вторинністю та образною вмотивованістю фразеологічних одиниць, що дозволяє їм набувати частково переосмисленого значення стрижневого компоненту фразеологізму. Разом з тим фразеологізм отримує нове значення, притаманне лише йому. Враховуючи, що стрижневим компонентом є основний елемент фразеологізму за своїми лексико-семантичними та граматичними ознаками, наведемо приклад.

Значення фразеологізму *la palma della vittoria* – пальма першості, що означає перевагу, першість у чомусь, тісно пов'язане з символікою слова “пальма”, стрижневим флористичним компонентом фразеологізму. Грецьке слово “пальма” прийшло до давньоруської мови з латинської і символізувало нагороду, знак перемоги [3:115]. Отже, фразеологізм *la palma della vittoria* має власне нове значення (перевага, першість), яке він отримав шляхом переосмислення подібного значення слова “пальма” (нагорода).

Фразеологічні одиниці утворюються в мовленні і відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей. Люди, в свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, включаючи ознаки, пов'язані з рослинними образами. Отже, цілком закономірно, що у деяких

фразеологізмах, які увиразнюють, емоційно забарвлюють образність в мовленні, саме флористичний компонент є складовою частиною.

Одні і ті ж явища у кожній культурній спільноті можуть викликати різні асоціації і образи. Виходячи з цього стрижневий флористичний компонент фразеологізму зазвичай відтворюється або еквівалентами без флористичного компоненту, або відповідником, який асоціативно більше притаманний тому чи іншому народу. Такий процес обумовлено культурними надбаннями, традиціями та звичаями, які кожен народ плекав протягом багатьох років. Наведемо приклади, коли стрижневий флористичний компонент відтворюється іншим словом-компонентом, що збігається з національними уявленнями або українського, або італійського народів:

*da venditore di pere cotte* – простіше, ніж варений буряк (відбувається підбір схожого еквіваленту – в італійській вживається компонент *груша*, а в українській – *буряк*; це найвірогідніше пов'язано з українським звичаєм варити з цукрових буряків горілку);

*domenica delle Palme* – Вербна неділя (релігійне свято, в італійській мові релігійне значення надається саме *пальмі*, а в українській – *вербі*);

*rosso come un peperone* – червоний, як буряк (у цьому випадку в українській вживається овоч, тому що і в італійській маємо справу з овочем, а саме *перцем*);

*tremare come una canna* – тремтіти, як осика (в італійській вживається *очерет*, а в українській *осика*, адже саме осика символізує трепет перед нечистою силою).

Слід відзначити, що стрижневий компонент фразеологізму може повністю зберігатись, але це можливо лише тоді, коли увесь фразеологізм відтворюється майже повністю ідентично, і коли обидві мови італійська та українська запозичили цей фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних). Наведемо приклади:

*testa di cavolo* – капуста голова;

*nascere come i funghi* – рости як гриби після дощу;

*cercare un ago nel pagliaio* – шукати голку у стозі сіна.

Варто підкреслити, що в італійській мові як і в українській спостерігається тенденція до збагачення лексичного запасу за рахунок внутрішніх ресурсів [4:134]. Аналізуючи фразеологізми за їх компонентами, особливо це стосується фразеологізмів з флористичним компонентом, ми, з одного боку глибоко проникаємо у значення цього

слова-компоненту, а з іншого – з'ясовуємо, які нові значення може отримати дане слово у нових контекстах. Таким чином, наприклад, у словниковій статті “*cavolo*” (*капуста*) словник Дзінгареллі, не зазначаючи переносного значення, дає лише вирази із цим словом. У словнику Девото – Олі, вже подається переносне значення слова: *дрібниця, нічого не варта річ* [4:118]. Це значення без сумніву впливає із значення фразеологізмів, таких як:

*non te ne importa un cavolo* – не має жодного значення;

*non valere un cavolo* – копійки щербатої не вартий, не вартий дірки від бублика;

*entrarci come il cavolo a merenda* – не мати жодного стосунку до справи; бути ні до ладу, ні до прикладу.

Особливе місце серед фразеологізмів зі стрижневим флористичним компонентом займають фразеологічні одиниці національні, пов'язані зі звичаями та традиціями народу. Таким чином, наприклад, італійський фразеологізм *legar le vigne con le salsicce*, що буквально можна перекласти *перев'язувати виноградну лозу сосисками*, але означає *жити в достатку* передає національний колорит і вказує на розвиток винної справи в Італії. Тоді як його відповідник в українській мові *жити, як мед пити* вказує на розвиток бджільництва в Україні, що характерно для нашої нації більше, ніж виноробство. Такий же процес можна простежити у фразеологізмах: *questa vigna non fa uva* – *з цього дива не буде пива*, що означає *з цього нічого не вийде* та *fare la politica del carciofo*, що означає *не хвататись за все одразу, робити щось по частинам*. Останній фразеологізм передає особливість використання артишоку, з якого італійці у страву використовують лише нижню частину.

Слова, що виступають у ролі компонентів фразеологізму, перш за все втрачають зв'язок з денотатом, точніше з тією об'єктивною реальністю, яку вони позначають [5:139]. Так, наприклад, між словосполученнями *raccogliere i frutti* (*збирати фрукти, врожай фруктів*) і *raccogliere i frutti* (*пожинати плоди*) існує різниця в тому, що у першому випадку іменник *frutti* має денотативну сему “фруктовий врожай”, а в іншому – “наслідки праці, діяльності”.

Пояснюється такий процес, мабуть, тим, що будучи непрямомою номінацією, фразеологізм, позначаючи ту чи іншу ситуацію, використовує готові мовні знаки (слова) не в прямому їх значенні і навіть не у переносному, а найвірогідніше у зв'язку з тими асоціаціями,

які вони можуть викликами у мовця і слухача у певній ситуації. Проаналізувавши це, можна констатувати, що у фразеологізмах на перше місце виходять конотативні семи стрижневих компонентів, вияв яких може допомогти зрозуміти значення фразеологізму в цілому і передбачити можливість розвитку нових значень. Таким чином, наприклад, фразеологізм *alto papavero* (особа, що вирізняється серед інших), пов'язаний, як вказує Черданцева Т. З., з епізодом, описаним у Тіта Лівія, отримав своє основне значення тому, що високі маки, виокремлюються на фоні інших і є гарною ціллю [4:122]. В епізоді вказано, що син Тарквінія, який був одним з наймогутніших людей ворожого Риму міста, направив до батька посланця з проханням поради. Тарквіній замість відповіді запросив посланця на прогулянку у сад і палицею зітнув усі високі маки. Посланець нічого не второпав, але син зрозумів натяк батька і ліквідував усіх показних, визначних мешканців міста. Звідси випливає значення фразеологізму.

Іноді фразеологізм *alto papavero* перекладають як *махровий*, що має підґрунтя, адже махрова квітка маку вирізняється серед інших. Підтвердженням цьому є вислів *alti papaveri fascisti* – махрові фашисти, а також в українській літературі вираз *махрове міщанство* [4:81]. Згодом виник інший фразеологізм *grande (grosso) papavero*, який використовується зі значенням *велике цабе*. Появу цього фразеологізму можна було спрогнозувати, адже слово *papavero* (мак) розширило своє образне значення і отримало сему *обличчя*.

Необхідно зауважити, що фразеологічні одиниці, які формують фразеологічні моделі, мають більш загальний характер і, позначаючи вищу чи нижчу ступінь вираження, вони тим не менш відрізняються експресивністю [5:62]. Так, наприклад, стрижневий флористичний компонент *fiore* – *квітка, цвітіння* залежно від граматичної конструкції має два фразеологічно обумовлені значення:

- а) “найвищий ступінь чогось”;
- б) “поверхня, верхня частина”.

З цим словом у значенні “а” формуються фразеологізми відповідно до таких моделей:

1) *un fiore di* + іменник, що позначає людську характеристику. Наприклад, *un fiore di gentiluomo* – справжній джентльмен, *un fiore di birbone* – страшенний негідник;

2) (*il fiore di* + іменник, що позначає сукупність. Наприклад, *fiore di letteratura* – *вибране, країці твору*, *il fiore della società* – *вершки суспільства*. Слід зазначити, що в останньому прикладі в українській мові компоненту *fiore* є еквівалентом слово *вершки*. Є вірогідність того, що переклад фразеологізму *il fiore della società* як *вершки суспільства* походить від італійського *fiore di latte* – *вершки*.

У значенні “б” формуються фразеологізми відповідно до такої моделі: *a fior di* + обмежене коло іменників. Наприклад, *a fior d’acqua* – *на поверхні води*, *a fior di terra* – *здіймаючись над землею*, *a fior di pelle* – *на поверхні шкіри*.

Отже, стрижневі флористичні компоненти фразеологізму посідають одне з основних місць у формуванні значення фразеологічної одиниці. Образи денотативних специфічних сем слова допомагають виявити ті асоціації, які вони можуть викликати, і дозволяють знайти можливі семи слова, що приймають участь у творенні фразеологічної одиниці. Тому при перекладі найкращим способом є використання відповідних стрижневих компонентів, які дійсно існують у мові, на яку робиться переклад, і які пов’язані з певними традиціями та уявленнями народу, мова якого перекладається.

**Перспективи дослідження.** Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей фразеологічної одиниці зі стрижневим флористичним компонентом та допомогти у розкритті окремих теоретичних питань фразеології, в аналізі й теоретичному осмисленні складної у функціонально-семантичному відношенні мікросистеми італійської мови – флористичної фразеології.

## ЛІТЕРАТУРА

1. *Великий тлумачний словник української мови* / [упоряд. Т. В. Ковальова]. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с. 2. *Кунин А. В.* Курс фразеології сучасного англійського мови : [учебник] / Александр Владимирович Кунин. – [2-е изд., испр.] – М. : Феникс, 1986. – 381 с. 3. *Черданцева Т. З.* Язык и его образы. Очерки по итальянской фразеологии : [учебн. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Тамара Захаровна Черданцева. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 167 с. 4. *Черданцева Т. З.* Очерки по лексикологии итальянского языка : [учебн. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Тамара Захаровна Черданцева. – М. : Высш. Школа, 1982. – 184 с. 5. *Авксентьев Л. Г.* Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування / Леонід Григорович Авксентьев // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 43–46.

## ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Radicchi S.* In Italia: modi di dire ed espressioni idiomatiche / Sandra Radicchi. – [3-e ed.] – Roma, 1985. – 199 p.